

- KIRSCHNER, A. (1994), *Independent Living of the Elderly – How Can Safety Alarm Systems Support It?*, v: Wild C., Kirschner A. (eds.), *Safety-Alarm Systems, Technical Aids and Smart Homes*, Akontes Publishing, Knegsel.
- QVORTRUP (1989), *Use of Computers in Social Work: Social Interests and Organizational Compatibility*, prispevek na strokovnem srečanju »Computers in Social Work, Jeruzalem, 4.–9. november 1989.
- ROBINSON (1991), *Lifeline Services – An Industry Still Deffining Its Own Identity*, Ageing International, junij 1991.
- SACKMANN R. (1994), *Generations, Inter-cohort Differentiation and Technological Change*, prispevek za workshop *Social Integration of Elderly People*, Berlin, 2.–4. junij.
- SVETLIK, I. (1989), *Some Considerations on Social Innovation*, diskusijsko gradivo za projekt »Shifts in the Welfare Mix«, Fiessole (neobjavljeno).

MARJAN HOČEVAR

Do kam segajo evropska transurbana omrežja?

V tekstu bomo obravnavali nekatere temeljne značilnosti novejših interurbanih sprememb in na novo opredeljenih odnosov (razmerij) med evropskimi, tudi slovenskimi mesti. Pomemben dejavnik teh sprememb je slabitev kontrolnih in usmerjevalnih mehanizmov institucij nacionalnih držav na ravni podsistemov. Na eni strani prihaja do avtonomizacije (funkcionalnega osamosvajanja) lokalnih družbenoprostorskih entitet, torej tudi mest, na drugi strani pa se krepijo različne oblike neposrednega povezovanja med njimi. Načelo omrežja kot novejši trend povezovanja evropskih mest omogoča tudi manjšim, perifernim mestom pridobitev nadnacionalnega statusa. Medsebojno učinkovanje avtonomije in povezovanja analiziramo v smislu sploščanja evropske interurbane hierarhije.

Pozornost urbanih sociologov se je v sredini osemdesetih let, ko je subdisciplinarni specializaciji že zmanjkovalo sape, preusmerilo od analiziranja intraurbane rasti in razvoja k fenomenom interurbane prilagodljivosti, predvsem pa vključljivosti mest v nadnacionalne¹ integracije. Na podlagi aktualnih empiričnih preverb več raziskovalcev ugotavlja,² da je nadnacionalni (regionalni, kontinentalni, globalni) status sposobno dosegati vedno več evropskih mest,³ hkrati pa tudi to, da je pridobljeno pozicijo težje kot do zdaj trajno obdržati (Gottman, 1991; Sallez, Verot, 1993). Povsem logična posledica globalizacijskega trenda, ki pa sociološko, sama zase ni posebej zanimiva, je povečana tekmovalnost mest po »zaobjemanju«⁴ čim širšega nadnacionalnega tako geografskega kot tudi funkcionalnega radia. Raziskovalno utemeljene so predvsem implikacije dolgoročne družbenoteritorialne preobrazbe, ki ta trend uokvirja, in mehanizmi, ki ga omogočajo.

¹ Pojem nadnacionalnost uporabljamo namesto pojma internacionalnost (mednarodnost), ker menimo da zadovoljivo razločuje pojave od tistih, ki so vezani na raven države oz. njenih institucij.

² Glej navedbo literature.

³ Nadnacionalni status je definiran s stopnjo medurbanih »prizoriščnih«⁴ aktivnosti in menjav (transakcij) določenega mesta, preko meja nacionalne države na različnih funkcionalnih področjih, kot so ekonomija, kultura, znanost, diplomacija itd. (prim. Bonneville, 1994).

Znameniti formulaciji, Castellsova, da prostori krajev prehajajo v prostore tokov in Harveyjeva formulacija o časovno-prostorskem zgoščevanju ustrežata pojmovanju prehajanja družbe od interakcijskih k transakcijskim sistemom. Z vidika preobrazbe prostorske organizacije gre pri tem za proces deteritorializacije. »Vedno več je neteritorialnih akterjev, katerih delovanje je mogoče razumeti v okviru sistemov, ki niso (prvenstveno) prostorsko določeni« (Mlinar: 1994: 114). Fizična bližina ali oddaljenost oz. prostorsko trenje nista več absolutna protagonista dinamike povezovalnih dejavnosti, kar ustvarja razmere za oblikovanje »virtualnih aglomeracijskih« vezi med mesti). Vezi se delokalizirajo, prepletajo, razširjajo, intenzivirajo in gostijo. V bliskovitem nastajanju je globalni urbani sistem, sestavljen iz bolj ali manj kompleksnih omrežij (Gottmann, 1989). »Omrežja igrajo odločilno vlogo v procesu globalizacije, ta pa je obenem glavni dejavnik pospeševanja in razširjanja omrežij.«

Takšne »udarne« reference, ob tem ko nakazujejo spremenjena (hierarhična) družbenoprostorska razmerja med urbani sistemi, pravzaprav spodbujajo preprosto misel, da lahko nove trende medurbanega povezovanja opišemo in pojasnimo z načeli delovanja omrežij.⁴ Omrežja povezav torej niso izključno prostorsko določena, ker interakcije akterjev in njihove transakcijske dejavnosti ne zahtevajo nujno fizične prisotnosti. To spremembo omogoča hitro razvijajoča se informacijsko-komunikacijska tehnologija. Inherentna lastnost omrežij je funkcionalna diverzifikacija (razvejanost) z načeloma neskončno možnostjo specializacijske kombinatorike. Mesta so v nadnacionalnih omrežjih praviloma, razen izjem, selektivno angažirana s kompetitivnimi programi.⁵ Dostopnost mest do nadnacionalnih integracijskih kanalov je torej odvisna od vsebine dejavnosti ne pa toliko od oddaljenosti cilja, časa in stroškov povezovalnega akta, zato teritorialnost kot temeljna prostorska oblika moči sama zase ne more več pogojevati medurbanih hierarhičnih razmerij.

Evropsko urbano »sceno« seveda ne opredeljujejo le neprostorske transakcije med mesti, temveč za zdaj predvsem še klasične prostorske povezave. Toda pri vrednotenju, doseganju in ohranjanju nadnacionalnega statusa posameznega mesta je z deležem prvih že mogoče razložiti premike funkcionalnoteritorialnih konstelacij. Temeljne spremembe, ki kažejo na medsebojno pogojenost pospešenega doseganja nadnacionalnega statusa mest in prostorskega sploščanja – dehierarhizacije, so:

Relativizacija evropskega urbanega jedra in obrobij

Vsa mesta z močnim nadnacionalnim žarčenjem, kjer se je odvijala glavna kontinentalnih in globalnih dejavnosti, so bila v preteklosti skoncentrirana na severozahodu Evrope. To so bila praviloma glavna mesta ali regionalna središča velikih nacionalnih držav. V zadnjih letih pa raziskovalci ugotavljajo, da se evropsko urbano jedro širi proti jugozahodu in deloma že tudi proti jugovzhodu. Že sam

⁴ Omrežja kot princip pojasnjevanja (paradigmski vidik) niso identična omrežjem kot principu delovanja in opisu delovanja (metodološki vidik). To razlikovanje, kakor koli se zdi na videz enostavno, v literaturi še ni zadovoljivo pojasnjeno. S tem se na tem mestu seveda ne moremo ukvarjati.

⁵ To so globalna urbana vozlišča, tako imenovane svetovne metropole (New York, London in Tokio) s »pripisanimi« generaliziranimi prednostmi (Podrobneje glej v Sassen 1991).

kronološki pregled literature, posebej empiričnih raziskav, dovoljuje sklepanje o postopni difuziji urbano-regionalnega jedra in obrobja oz. o povečevanju neskladnosti med funkcionalnim in geografskim dihotomnim merilom centralnosti/perifernosti. Z drugimi besedami: jedra so na obrobjih in obrobja so v jedrih. Te procese najbolj ponazarja niz raziskav,⁶ ki so pravzaprav kritični odmevi na deterministične koncepte o centralnem urbanem aglomeracijskem pasu od Londona do Trsta.⁷ Tako Meijerjeva (1993) opozarja na oblikovanje drugega, južnega, mediteranskega pasu (slika 1), medtem ko so raziskovalci inštituta IAURIF (1991) prepričani, da se jedro »razteguje« v obliki nepravilne zvezde, obenem pa v njej nastajajo nove »periferne luknje« (slika 2).⁸

Konkreten izkaz procesa geografske difuzije pri doseganju nadnacionalnega statusa na ravni organizacije, tega navajajo celo avtorji, ki so prepričani o njegovi omejenosti na majhno število globalnih mest (npr. Sassen, 1991), je t.i. lokacijska fleksibilnost ali »relativna lokacijska indiferentnost« multinacionalnih podjetij,⁹ nadnacionalnih ustanov in organizacij, pri izbiri upravljavskih centrov t.i. »head-quoters«. Ferlaino et al. (1994) »amorfnost« situiranja organizacij v mestih navezujejo še na drug vidik prostorske preobrazbe – rahljanje sistemske moči aglomeracij in konurbacij, saj enote (mesta), ki sistem sestavljajo, vzpostavljajo vezi z mesti zunaj aglomeracije (str. 27, 38).

Relativizacija dominantnosti in subordinacije med evropskimi mesti

Lastnost nastajajočih urbanih omrežij je, da povezovanje akterjev v izhodišču ne temelji na enosmernih (centrosmernih) silnicah, temveč na sorazmerno uravnoteženih izhodiščnih možnostih izbire povezovalnih partnerjev (ekvipotencialnosti).¹⁰ Če je ob omejeni prostorski, časovni in stroškovni dostopnosti vključljivost ali izključljivost povezav temeljilo pretežno na zahtevah fizičnih podobnosti (bližini, velikosti, strnjivosti itd.), kar je diskriminiralo ali privilegiralo potencialne akterje in sam prostor, potem povezovanje ob prostorsko-časovnem zgoščanju¹¹ temelji na funkcionalnih raznovrstnostih med akterji, konkretnimi vsebinami dejavnosti in prostora. Relativizacija dostopnosti obenem zmanjšuje potrebo po prostorsko agregiranem povezovanju in razširja možnosti razpršenih povezovalnih navzočnosti. To pomeni, da mehanizmi razširjanja (difuzije) in vključevanja akterjev v oddaljene, nestrnjene povezave niso vnaprej omejeni na koncentrirane »povezovalne otoke« ali na gravitacijska območja v prostoru, temveč le z vsebinami selektivnih dejavnosti, s katerimi se priključujejo »povezovalnim tokovom« v omrežjih.

Čim večja je možnost raznovrstnih (specializiranih, selektivnih) povezovalnih

⁶ Npr. IAURIF (1991), Kunzmann in Wegener (1991), Bonneville (1994) (glej literaturo).

⁷ To je sicer zelo odmeven koncept interdisciplinarne raziskovalne skupine DATAR (cit. lit. Brunet et al.) (1989), t.i. »centralne evropske urbane banane«, predstavljen po prvi fazi njihovega obsežnega empiričnega preverjanja in scenarijskega predvidevanja razvoja evropskih urbanih integracij.

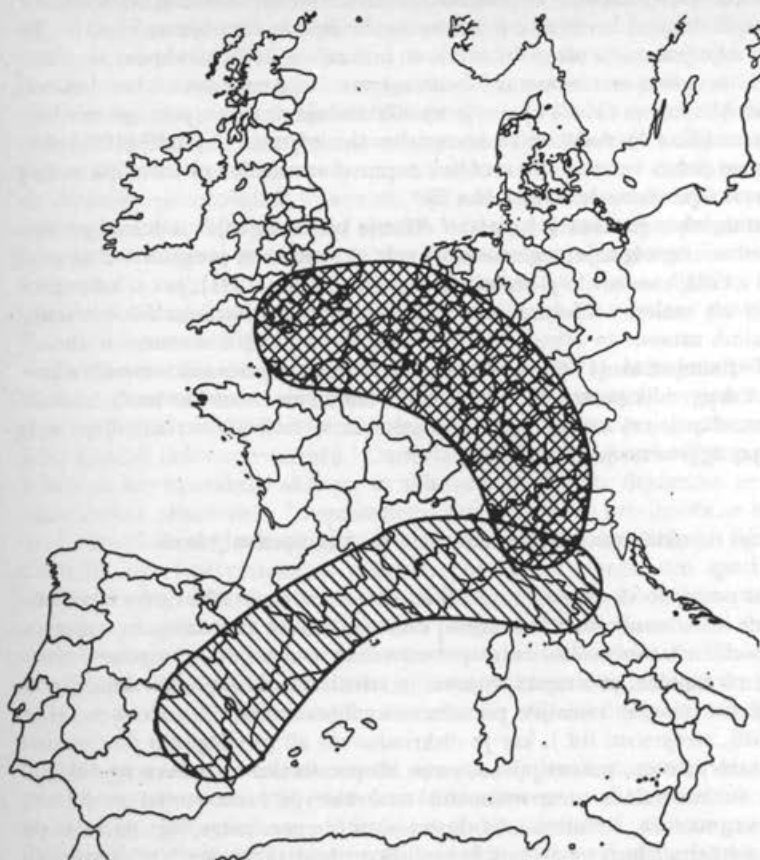
⁸ Gre za neperspektivna, stagnantna industrijska mesta. Nijkamp pa periferne luknje pojasnjuje s stališča transportno-komunikacijske infrastrukture kot manjkajoča omrežja in ozka grla (1993: 161).

⁹ Tu gre za neposredno povezavo s trendom t.i. postfordistične fleksibilne specializacije sektorskih (npr. industrijskih, komercialnih) dejavnosti in posledične de-vertikalizacije delitve dela med neodvisnimi toda medsebojno povezanimi enotami (glej Amin, 1992: 128–130).

¹⁰ Princip ekvipotencialnosti podrobneje razčleni Camagni (1991). V njem vidi izhodišče za razlikovanje vertikalnih in horizontalnih povezovanj med mesti.

¹¹ Seveda spet pod vplivom informacijsko-komunikacijske tehnologije.

SLIKA 1: CENTRALNI IN JUŽNI EVROPSKI URBANI PAS »BANANI«.

vir: Meijer, 1993

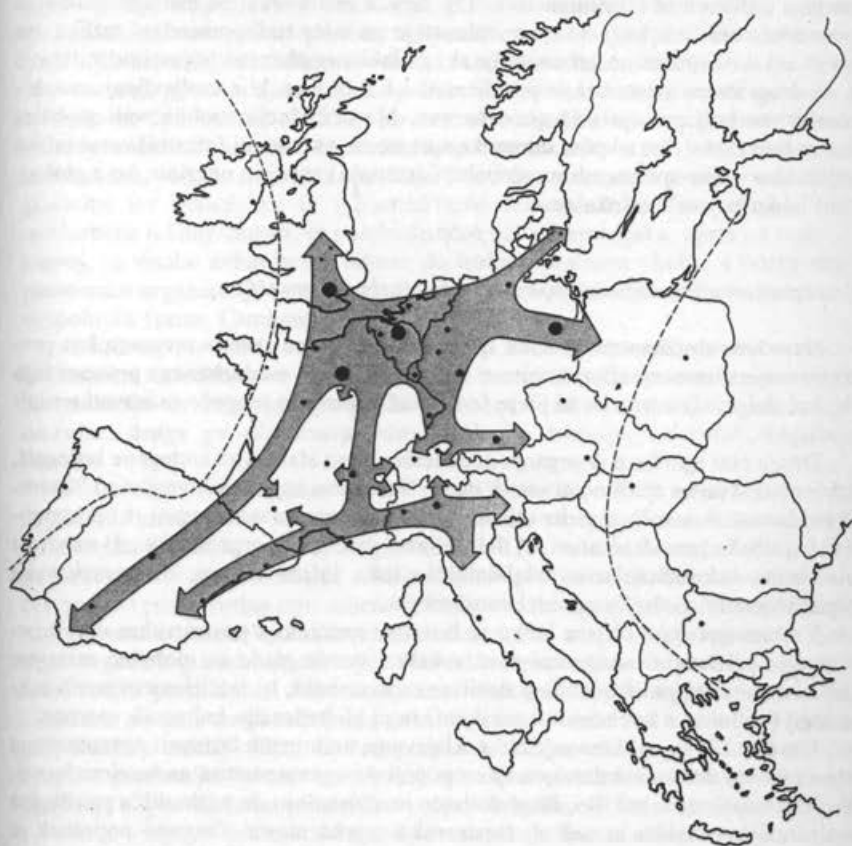
kombinacij in čim večja je njihova izraba vedno novih, številčnejših akterjev, tem manjša je verjetnost prevlade ali podrejenosti katerega koli od akterjev v omrežju.

Avtonomija mest: Lokalno/globalna razmerja

Vloga institucij nacionalne države se zmanjšuje pri vzpostavljanju medurbanih povezav. V prvi vrsti zato, ker tehnologija vključevanja mest v omrežja predvideva neposrednost,¹² torej kontrolni mehanizmi države odpovejo. Glavni razlog »pripisanega«, visokega nadenacionalnega statusa nacionalnih metropol je bila v preteklosti prav neločljivost državne in lokalne ravni, kar je povzročalo stagnacijo razvoja nacionalno neprednostnih, perifernih mest. Nacionalna hierarhija mest je bila zato večinoma premosorazmerna s pomenom mest zunaj meja države. Skoraj

¹² O tehnologiji vključevanja v transakcijske tokove omrežij glej v Conti in Spriano (1991).

SLIKA 2: NESTRANJENO RAZTEGOVANJE EVROPSKEGA URBANEGA JEDRA »URBANA ZVEZDA«

vir: IAURIF (1991)

brez izjem so glavna mesta, bodisi ekonomska ali politično-representativna, centralnega pomena v nadnacionalni hierarhiji mest, kar se nadalje kaže v monopolicizaciji mednarodnih upravljavskih in usklajevalnih funkcij (Gottmann, 1989, 1991). Intencionalne medmestne povezave so bile omejene na majhno število nacionalno pomembnih, večinoma velikih tako imenovanih »primarnih mest«, kjer je prostorsko skoncentrirana politična, ekonomska, tehnološka in kulturna moč države (Dendrinos: 1992: 90–92). Oblikovanje maloštevilnih svetovnih metropol je skupen rezultat prostorsko koncentrirane, enormne ekonomske moči nekaterih držav in centrosmernosti njihovih povezovalnih dejavnosti. Če se ta proces še vedno perpetuira, gre hierarhijo oz. moč mest na svetovni ravni razumeti kot prostorsko

preslikavo moči med državami, v končni fazi pa kot odnos med svetovnim urbanim centrom in periferijo.¹³

Knight meni, da globalizacija na spremenjeni osnovi reafirmira avtonomijo mest, kakršna je bila pred nastankom nacionalne države. »Globalizacija aktivnosti je preprosto zadnja v dolgem nizu dejavnikov, ki oblikujejo mesto in jo mesto pomaga oblikovati« (Gottman *ibid.* 15). Šele z razlikovanjem instrumentalne in avtonomne oblike urbane nadnacionalnosti je smiselna tudi pomembna razlika, na eni strani med procesom urbanizacije, ki ga lahko imanentno pojasnimo z državo in na drugi strani mestno razvojno dinamiko kot proces, ki z uveljavljanjem avtonomije vse bolj postaja endogene narave. Mesta začnejo sooblikovati globalni sistem šele takrat, ko z vplivi dinamike sprememb na lokalni (mestni) ravni lahko pojasnimo vplive sprememb na globalni (sistemski) ravni in obratno, ko z globalnimi lahko pojasnimo lokalne.

Endogene omejitve vključevanja mest v interurbana omrežja

Navedene družbenoprostorske spremembe moramo seveda razumeti kot prepoznavanje spremenjenih zakonitosti nadnacionalnega medurbanega povezovanja oz. kot dolgoročne trende, ki jih je še neenakomerno že mogoče zaznavati v realnosti.

Druga plat zgodbe o doseganju nadnacionalnega statusa so endogene lastnosti, urbane strukturne značilnosti samih mest. Navajamo najpomembnejše: a) Sistem-ska odprtost do okolja z zadovoljivim razponom povezovalnih opcij, b) kompetitivne specializirane dejavnosti, c) fleksibilnost prostorske organizacije, d) razvitost prometne, informacijske in telekomunikacijske infrastrukture, e) upravljavska dinamičnost in strateška opredeljenost mesta.¹⁴

V obravnavanem okviru lahko te lastnosti enačimo s povezovalno opremljenostjo in privlačnimi osnovami mest v širšem smislu glede na globalne razvojne determinante: a) postfordistično storitveno ekonomijo, b) razširjanjem novih tehnologij (vključno s telekomunikacijskimi) in c) globalizacijo kulturnih vzorcev.

Hitrejše kot je približevanje oz. usklajevanje endogenih lastnosti posameznega mesta s temi determinantami, večji so pogoji doseganja statusa nadnacionalnosti. To zdravorazumsko pravilo, če ga dodatno ne pojasnimo, že v izhodišču privilegira maloštevilčna, velika in najbolj vsestransko razvita mesta. Osnovni popravek je v tem, da vse tri determinante ne samo omogočajo, temveč celo zahtevajo zamenjavo generalizacijskega merila vključevanja v nadnacionalna medurbana omrežja z merilom povezovalnih specializacij (Soldatos, 1991). Omrežja delujejo kot mozaik tekmujoče množice specializiranih transakcij s konstantno diferenciacijsko težnjo. S povečano časovno-prostorsko dostopnostjo in informacijsko gibljivostjo je omogočen boljši sinergijski izkoristek komplementarega povezovanja¹⁵ tistih urbanih akterjev in njihovih dejavnosti, ki sami ne morejo konkurirati za pozicijo v omrežju. Interna funkcionalna kompleksnost sama zase torej ne določa nujno dosega in kakovosti povezav ter nadnacionalne pozicije mesta. Zaradi »vdora« specializiranih akterjev v medurbane povezave, je vedno manj mest sposobnih

¹³ Page (1991) ugotavlja popolno korelacijo med upravno-administrativno centralizacijo države in nizko integriranostjo manjših, »ne-glavnih« mest v evropski urbani sistem.

¹⁴ Podrobno analizo endogenih dejavnikov glej v Hočevar, 1995 (v tisku).

¹⁵ V literaturi se pogosto tematizirajo t.i. povezovalne aliance ali strateške aliance v omrežjih, ki v nekaterih primerih že prevzemajo vlogo klasičnih, strjenih urbanih aglomeracij (Conti in Spriano, 1989; Soldatos, 1991).

ohranjati generalizirano, globalno pozicijo. Iz te ugotovitve lahko sklepamo, da se ostro začrtana hierarhična razmerja med nadnacionalno odprtimi evropskimi mesti postopoma sploščajo.

Toda kljub krepitvi trenda izenačenih pogojev še vedno ostaja več kot polovica evropskih mest nadnacionalno anonimnih in zunaj integracijskih medurbanih tokov (prim. Meijer, 1993). Razlika pa je, kot smo omenili že v uvodu, v opazni geografski dekoncentraciji pojava, torej tudi v pojavljanju »perifernih lukenj« na področjih urbanih jeder. Raziskovalci se skoraj brez izjeme strinjajo, da je evropska mesta ne glede na njihove demografske in fizične lastnosti mogoče razdeliti na tri osnovne tipe: a) tradicionalna, povezovalno neambiciozna mesta in odvisna od znotrajnacionalnih menjav, b) fordistična, v preteklosti in tudi zdaj povezovalno ambiciozna, odprta, vendar pa zaradi neustrezne povezovalne industrijske ponudbe ter tehnološke in infrastrukturne zaostalosti ne zadovoljujejo meril medurbane tekmovalnosti, c) postfordistična oz. informacijska, odprta na endogeni razvoj, in visoko avtonomna, odprta do nadnacionalnega okolja, s prilagodljivo prostorsko organizacijo in moderno infrastrukturno opremljenostjo, kulturno kozmopolitska (prim. Camagni, Salone: 1993: 112).

»Čistih tipov« mest, kakor so suhoparno okarakterizirani, seveda ni veliko. V literaturi zasledimo dve vrsti prizadevanj: ena so usmerjena v analizo strategij za revitalizacijo in reintegracijo prvih dveh tipov mest v evropska medurbana omrežja, druga pa obravnava fenomenologijo tretjega, informacijskega tipa mesta.

V nasprotju z nekaterimi avtorji (npr. Engelstoft, 1994) menimo, da imajo najmanjšo kratkoročno integracijsko in razvojno perspektivo monofunkcionalna industrijska mesta, še posebej tista, ki so bila v 19. stoletju ali prej razvita ad hoc, za potrebe širokega, stabilnega zaledja. Njihov problem ni toliko v neustreznosti, zastarelosti povezovalne opremljenosti kot v celotni strukturni in funkcijski neprilagodljivosti. Medtem ko imajo stara, tradicionalna, zdaj najbolj stagnantna mesta kljub organizacijskostrukturni togosti in nizki stopnji odprtosti (povezanosti) načeloma boljšo perspektivo. Predvsem zaradi endogene logike nastanka in razvoja, identitete ter naravnega zaledja, ki ga morajo zdaj redefinirati s formulo »oddaljenih, fluidnih zaledij«. Kot tipičen primer lahko navedemo zgodovinska mesta z izgubo gravitacijskega zaledja in primarnih ekonomskih funkcij ter njihovo nadomeščanje s specializirano prizoriščno – npr. turistično ali kulturno dejavnostjo.¹⁶

Glede tretjega, informacijskega tipa evropskega mesta se strinjamo z omenjenima in drugimi avtorji, da bodo prav ta v prihodnosti, ta se je že začela, eklektična, z manjšo prepoznavnostjo (identiteto), toda da bodo usmerjala dinamiko povezovalnih tokov v medurbanih omrežjih. Njihova dolgoročna, seveda nenaemerna vloga je relativizacija lastnosti klasične geografske in demografskih determiniranosti (centralnost/perifernost, vzhod/zahod – sever/jug, velikost, število prebivalcev), vključno s spreminjanjem načela strnjjenih zaledij (koncentracije) in tradicionalne polifunkcionalnosti.

¹⁶ S to problematiko smo se podrobneje ukvarjali na drugem mestu, ko smo retrospektivno analizirali mesti Ljubljano in Trst (Hočevar, 1995b; magistrsko delo v pripravi).

Najpomembnejši dolgoročnejsi posledici od nacionalnih držav osamosvojenih in nadnacionalno povezanih mest sta poleg dinamizacije evropske urbane integracije:

- 1) dekoncentracija teritorialne moči¹⁷ posameznih, večinoma glavnih in velikih mest, in povečevanje števila mest z nadnacionalnim statusom;
- 2) sploščanje hierarhičnih razmerij med mesti¹⁸, udeleženkami nastajajočega evropskega urbanega sistema.

Obraunavani trendi gotovo ne bodo obšli Slovenije in slovenskih mest. Kmalu se bo namreč pokazalo, da formalnopravno vključevanje v Evropo na ravni države ni nujno vzporedno z dinamiko »evropeizacije« njenih podsistemov. Slovenska mesta z ambicijami razvoja bodo morala izoblikovati racionalno strategijo vključevanja v omrežja evropskih mest, sicer se bodo morala sprijazniti z »začaranim krogom«, to je z odvisnostjo ter interesi države, kar obenem pomeni evropsko (nadmacionalno) anonimnost in marginalnost.

VIRI

AMIN, A. (1992) Big firms versus the regions in the Single European Market; v Dunford, Kafkalas (eds.): *Cities and Regions in the new Europe: the global-local interplay and spatial development strategies*; London, Belhaven Press (127-149).

BONNEVILLE, M. (1994) Internationalization of Non-Capital Cities in Europe: Aspects, Processes and Prospects; *European Planning Studies*, Vol. 2, No. 3 (267-285).

BRUNET, R. et al. (1989) *Les Villes Europeenes; rapport pour le DATAR*; Montpellier, Reclus
CAMAGNI, R. (1991) Local »milieu« uncertainty and innovation networks: Toward a new dynamic theory of economic space; v Camagni ed. *Innovation Networks: Spatial Perspectives*; London, Belhaven Press (121-145).

CONTI, S., SPRIANO, G. (1991) Urban Structures, tehnological innovation and metropolitan networks: Urban Networking in Europe - I: Concepts, intentions and new realities; *Ekistics*; vol. 58, no. 350/351, Atene (315-324).

DENDRINOS, D. (1992) *The Dynamics Of Cities: Ecological determinism, dualism and chaos*; London, New York, Routledge.

ENGELSTOFT, S. (1994) Attività di ricerca e sviluppo urbani della Commissione delle Comunità Europee. Problemi e potenzialità della città moderna; v Gasparini et al. eds. (glej nav. lit.) (97-111).

FERLAINO, F., MAZZOCCOLI, A., MELA, A. (1994) Periferie delle città e sistemi urbani: Alternative per la Riqualfazione della città futura; v Gasparini, Logan, Mansurov eds., Milano, F. Agnelli (27-69).

GOTTMANN, J. (1989) What Are Cities Becoming Center Of?: Sorting out the possibilities; v Knight, Gappert eds.: *Cities In A Global Society; Urban affairs annual reviews*, Vol. 35, (58-68).

GOTTMANN, J. (1991) The dynamics of city networks in an expanding world; v *Ekistics*, No. 350-351 (glej nav. lit. Conti, Spriano)

I.A.U.R.I.F. (1991) *Institut d Anemagement et d Urbanisme de la region d Ile de France*; La charte de Ile de France, Paris, IAURIF

MEIJER, M. (1993) Growth And Decline Of European Cities: Changing positions of cities in Europe; *Urban Studies*, Vol. 30, No. 6 (981-991).

MLINAR, Z. (1994) *Individuacija in globalizacija v prostoru*; Ljubljana, SAZU.

NIJKAMP, P. (1993) Towards a Network of Regions: The United States of Europe; *European Planning Studies*, Vol. 1, No. 2 (149-168).

PAGE, E.C. (1991) *Localism and Centralism in Europe: The Political and Legal Bases of Local Self-Government*; Oxford, Oxford Press.

SALLEZ, A., VEROT, P. (1993) *Les villes en questions*; v Salles ed., *Les Villes lieux d Europe*; Paris, Datar/editions de l aube (147-179).

SASSEN, S. (1991) *Global Cities: New York, London, Tokio; New Jersey, Princeton University Press*

SOLDATOS, P. (1991) Strategic Cities Alliances: A added value to the innovative making of an international city; v *Ekistics*, No. 350/351 (glej nav. lit. Conti, Spriano).

¹⁷ Če predpostavimo, da je teritorialna moč ena temeljnih oblik družbene moči.

¹⁸ Glede te posledice je v literaturi zaslediti še precejšnjo mero zadržanosti, vendar ne tudi indiferentnosti (glej Shachar, 1994; Bonneville, 1994).